

DOI: 10.15276/ETR.05.2025.5
DOI: 10.5281/zenodo.17501965
UDC: 330.341.1:334.012.64(477)
JEL: O31, L26, O33

СТАН ТА НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

THE STATE AND DIRECTIONS OF INNOVATIVE ACTIVITY OF BUSINESS ENTITIES IN UKRAINE

Kateryna S. Zaichenko, PhD in Economics, Associate Professor
Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0975-2175
Email: k.s.zaichenko@op.edu.ua

Yurii I. Reklizon
Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine
ORCID: 0009-0004-5372-8940
Email: yurij.reklizon5a@stud.op.edu.ua

Received 21.07.2025

Зайченко К.С., Реклізон Ю.І. Стан та напрями інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні. Оглядова стаття.

Стаття присвячена визначенню стану та напрямів інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні. Досліджено сучасний стан інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні, а саме проведено аналіз динаміки кількості інноваційно активних підприємств за типами інновацій за видами економічної діяльності в Україні, кількість НДР, що виконані власними силами підприємств та іншими підприємствами, з розподілом за кількістю зайнятих працівників. Виявлено ключові чинники, які стримують або стимулюють інноваційну діяльність. Обґрунтовано перспективні напрями розвитку інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні, зокрема інтеграція цифрових технологій у бізнес-процеси, посилення захисту даних у цифровому середовищі та галузева підтримка інноваційної діяльності в стратегічно важливих секторах економіки країни.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, суб'єкт підприємництва, цифровізація, діджиталізація, людський капітал, середовище, підприємство, напрями

Zaichenko K.S., Reklizon Yu.I. The State and Directions of Innovative Activity of Business Entities in Ukraine. Review article.

The article is devoted to assessing the state and directions of innovative activity of business entities in Ukraine. The current state of innovative activity of Ukrainian enterprises is examined, in particular, through an analysis of the dynamics of the number of innovation-active enterprises by types of innovations and sectors of economic activity. The study also analyzes the number of R&D projects conducted by enterprises themselves and by other entities, with a breakdown by number of employees. The key factors that stimulate or hinder innovative activity have been identified. The article substantiates prospective directions for the development of innovation among business entities in Ukraine, including the integration of digital technologies into business processes, the strengthening of data protection in the digital environment, and targeted support for innovation in strategically important sectors of the national economy.

Keywords: innovation, innovative activity, business entity, digitalization, digitization, human capital, environment, enterprise, directions

В умовах трансформаційних процесів економіки України інноваційна діяльність суб'єктів підприємництва набуває ключового значення для забезпечення сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості. Впровадження інновацій виступає одночасно реакцією на зовнішні виклики, що зумовлено технологічними змінами, цифровізацією, нестабільністю ринкового середовища та впливом воєнних дій з одного боку, та з іншого – стратегічним інструментом розвитку бізнесу. Особливої ролі розвиток інноваційної діяльності набув в умовах повномасштабної війни в Україні, яка суттєво вплинула на функціонування підприємств, інноваційну динаміку, структуру ринку праці та її інвестиційний клімат. Все це спровокувало масове переміщення населення як всередині країни, так і поза її межі, руйнування виробничих потужностей, втрату логістичних зв'язків, зменшення платоспроможного попиту та обмеження доступу до фінансових ресурсів. У таких умовах саме інноваційні підходи, адаптивні бізнес-моделі та технологічні рішення стають головними чинниками виживання та розвитку підприємницьких структур. Одним із визначальних трендів сьогодення є активна цифровізація економіки, що охоплює впровадження цифрових платформ, автоматизацію процесів, розвиток електронної комерції та дистанційної взаємодії із споживачами. В той же час діджиталізація управлінських рішень дозволяє підприємствам оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, знижувати транзакційні витрати та нарощувати інноваційний потенціал за рахунок цифрових інструментів. Важливо також відмітити, що суттєвий вплив мають міграційні процеси, зумовлені воєнними діями, що призвели до

суттєвих демографічних і трудових змін: з одного боку – відтік висококваліфікованої робочої сили за кордон, з іншого – зростання потреби у нових підходах до формування трудового потенціалу, розвитку віддалених форм зайнятості та перенавчання кадрів, що в свою чергу формує нові вимоги до інноваційної політики підприємницьких структур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженню стану інноваційної діяльності вітчизняних суб'єктів підприємництва присвячено досить багато наукових праць вчених, зокрема таких як В. Герзанич, А. Гришко, М. Деяк, А. Мельник, Ю. Неговська, Л. Некрасова, С. Філіппова. Щодо зарубіжних науковців, які досліджували теоретичні та прикладні аспекти інноваційної діяльності, відзначимо праці таких вчених як J. Kwasniewski, Q. Li, Sh. Musayeva, Y. Zhou, D. Usmonova, C. Wang.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на наявність численних досліджень у сфері інноваційного розвитку підприємництва, недостатньо вивченими залишаються аспекти адаптації підприємств до умов діджиталізації та цифрової економіки як ключового чинника підвищення їхньої інноваційної спроможності. Особливої уваги потребує також проблема інституційного забезпечення інноваційної діяльності в умовах трудової міграції, дефіциту кадрів та змін у структурі трудових ресурсів. Вище відзначені виклики формують нову парадигму функціонування підприємств, що потребує оновлення наукових підходів до оцінювання та стимулювання інноваційної активності.

Метою статті є дослідження сучасного стану інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні та визначення її напрямів. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

- дослідити сучасний стан інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні;
- виявити ключові чинники, які стримують або стимулюють інноваційну діяльність;
- обґрунтувати перспективні напрями розвитку інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Інноваційна діяльність є критично важливою складовою економічного розвитку та конкурентоспроможності національного підприємництва. В умовах воєнної агресії проти України, системних трансформацій у глобальній економіці, а також активної цифровізації виробничих і управлінських процесів, потреба в оновленні інноваційної моделі розвитку бізнесу набула особливої актуальності. Нині українські підприємства функціонують у складному середовищі, що поєднує в собі високий рівень невизначеності, дефіцит інвестиційних ресурсів, логістичні обмеження, кадрову нестабільність та зростаючу конкуренцію з боку більш гнучких і технологічно розвинених зарубіжних підприємств. Не дивлячись на це, окремі галузі національної економіки, зокрема ІТ, агротех-

нології, оборонна індустрія, зберігають тенденції зростання інноваційної активності.

В Україні створено умови для розвитку інноваційної діяльності, сформовано основи нормативно-правової бази та механізми здійснення інноваційної політики, а також створені умови для розвитку відповідної інфраструктури, але інноваційна складова частина забезпечення економічного розвитку використовується недостатньо, тому що велика частка вітчизняних підприємств не впроваджує результати інноваційних досліджень, розробок, проєктів, винаходів, а також не веде повноцінної інноваційної діяльності в процесі свого функціонування [1].

Це є свідченням наявності досить глибоких диспропорцій між потенційними можливостями інноваційного розвитку та реальними результатами інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання. Така ситуація зумовлена низкою чинників, серед яких провідне місце займають обмежені фінансові ресурси підприємств, недостатній рівень державної підтримки інновацій, слабкий розвиток механізмів трансферу технологій, а також відсутність сталої взаємодії між науковими установами, бізнес-середовищем і органами державного управління. Особливої уваги заслуговують інституційні бар'єри, пов'язані з фрагментарністю правового поля, надмірною бюрократизацією процедур комерціалізації наукових результатів і слабким розвитком венчурного капіталу. У більшості випадків інноваційна діяльність не розглядається підприємствами як стратегічний пріоритет, що значною мірою пояснюється високим рівнем ризику інноваційних проєктів, невизначеністю ринкової кон'юнктури та низьким попитом на інновації з боку внутрішнього ринку.

Головною умовою для інноваційного розвитку будь-якого суб'єкта господарювання є усвідомлення необхідності інновацій з боку керівництва та внутрішня готовність до їх впровадження [2]. При цьому чимало вітчизняних науковців акцентують увагу на тому, що однією з ключових причин низької інноваційної активності є відсутність готовності з боку керівництва та персоналу підприємств брати безпосередню участь в інноваційних процесах і виступати їх активними провідниками, що значною мірою зумовлює інертність і несприйнятливість до інновацій у динамічному внутрішньому середовищі підприємств.

Подібний стан неготовності впровадження змін формує внутрішні бар'єри інноваційного розвитку, що, у свою чергу, знижує загальний рівень сприйнятливості суб'єктів господарювання до інновацій та стримує їхню активну участь у процесах модернізації та технологічного оновлення. Саме тому важливо оцінити рівень інноваційної активності підприємств різних галузей економіки. Задля виявлення структурних особливостей інноваційного розвитку, визначення провідних секторів економіки та встановлення залежності інноваційної активності від масштабів підприємницької діяльності, розглянемо кількість інноваційно активних підприємств за типами інновацій (табл. 1).

Таблиця 1. Кількість інноваційно активних підприємств за типами інновацій, одиниць

Показник	Період, роки	
	2018-2020	2020-2022
1. Загальна кількість підприємств, з них:	26904	24688
1.1 Кількість інноваційно активних підприємств, од., з них:	2283	2589
1.1.1 Кількість підприємств, що впроваджували нову або значно вдосконалену продукцію (товари, послуги)	1402	1168
1.1.2 Кількість підприємств, що впроваджували інноваційні процеси, з них:	1848	1881
– методи виробництва/ поліпшення товарів або надання послуг;	1315	1367
– методи логістики, доставки або дистрибуції;	360	321
– методи комунікацій або обробки інформації;	768	788
– методи обліку або адміністративного управління;	566	522
– методи ділової практики з організації процедур або зовнішніх зв'язків;	446	405
– методи організації трудової відповідальності, прийняття рішень або управління людськими ресурсами;	412	433
– маркетингові методи просування, пакування, ціноутворення, розміщення продукції або післяпродажного обслуговування.	732	874

Джерело: складено авторами за матеріалами [2]

Загальна кількість підприємств в країні скоротилась на 8%, що може бути наслідком як внутрішніх економічних дисбалансів, так і зовнішніх потрясінь, а саме пандемії COVID-2019 та воєнної агресії. В той же час кількість інноваційно активних підприємств збільшилась на 13%, що відображає зростання рівня зацікавленості бізнесу в інноваціях як засобі підвищення конкурентоспроможності та адаптації до нових викликів. Більш детальний аналіз структури інноваційної діяльності свідчить про зміну пріоритетів із продуктових інновацій в бік процесних: кількість підприємств, які впроваджували нову або значно удосконалену продукцію скоротилась майже на 17%, що може бути наслідком обмеженості інвестиційних ресурсів, збільшення вартості науково-дослідних робіт або скорочення рівня споживчого попиту. В той же час відзначимо підвищення ролі внутрішніх організаційних і технологічних змін як пріоритетного напрямку інноваційної політики підприємств. Доволі суттєвим чинником, який вплинув на переорієнтацію інноваційної активності, стали цифровізація та діджиталізація бізнес-процесів, яка набула особливого значення в умовах пандемії та дистанційної взаємодії із зовнішнім середовищем. Збільшення кількості підприємств, які впроваджували маркетингові інновації майже на 20% підтверджує дану тенденцію. Активне використання цифрових інструментів просування, аналітики споживчих даних, електронної комерції та персоналізованих каналів взаємодії з клієнтами стало ключовим інструментом адаптації до нових ринкових умов.

Відзначимо також збільшення рівня інвестицій у модернізацію методів виробництва, управління людськими ресурсами та інформаційних технологій у сфері комунікації, що свідчить про потребу підприємств підвищувати ефективність операційної діяльності, забезпечувати гнучкість управління

та посилювати цифрову взаємодію в межах організаційної структури. Натомість дещо зменшилась кількість підприємств, що модернізували логістику, адміністративне управління та ділову практику, що може бути пов'язано з пріоритетністю цифрових напрямів або з тимчасовим обмеженням інвестицій на користь швидких адаптивних рішень. Попри скорочення загальної кількості підприємств в Україні, спостерігається збільшення частки інноваційно активних суб'єктів, що відображає поступову переорієнтацію бізнесу на інноваційні моделі розвитку як засіб адаптації до динамічного зовнішнього середовища. Переорієнтація із продуктових на процесні інновації, зокрема в напрямках цифровізації, управління персоналом і маркетингу, свідчить також про нові підходи до підвищення ефективності та стійкості суб'єктів підприємництва.

Для більш детального аналізу структури інноваційного середовища варто також провести аналіз кількості інноваційно активних підприємств за напрямами інноваційної діяльності з урахуванням розміру підприємств за кількістю зайнятих працівників (рис. 1), а також проаналізуємо динаміку кількості науково-дослідних робіт (далі – НДР), що виконані власними силами підприємств та сторонніми підприємствами, з розподілом за кількістю зайнятих працівників (рис. 2-3).

Загалом інноваційні технології у кінцевому підсумку сприяють покращенню загальної конкурентоспроможності та ефективного розвитку підприємства [4]. Рівень залучення підприємств до інноваційної діяльності суттєво залежить від їхніх організаційних характеристик та розміру. Малі суб'єкти підприємництва переважно обмежені у фінансових і кадрових ресурсах, тому зосереджуються в більшості випадках на організаційних та маркетингових інноваціях, які потребують менших інвестицій та мають коротші цикли впровадження.

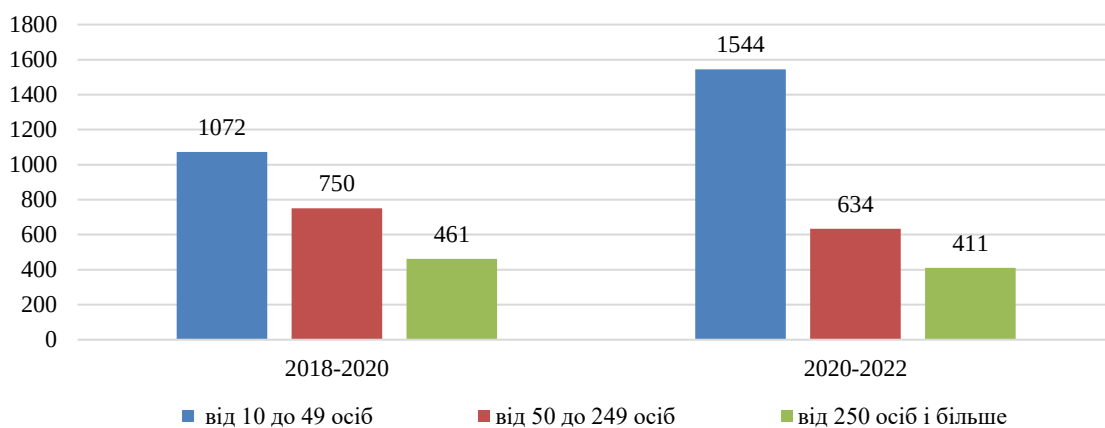

Рисунок 1. Кількість інноваційно активних підприємств за напрямками інноваційної діяльності з розподілом за кількістю зайнятих працівників, одиниць
Джерело: складено авторами за матеріалами [3]

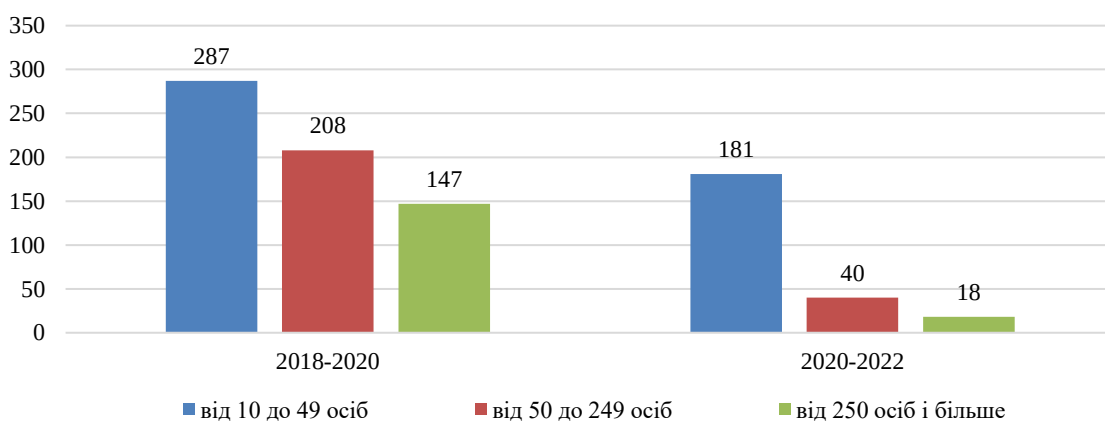

Рисунок 2. Кількість НДР, що виконані власними силами підприємств, з розподілом за кількістю зайнятих працівників, одиниць
Джерело: складено авторами за матеріалами [3]

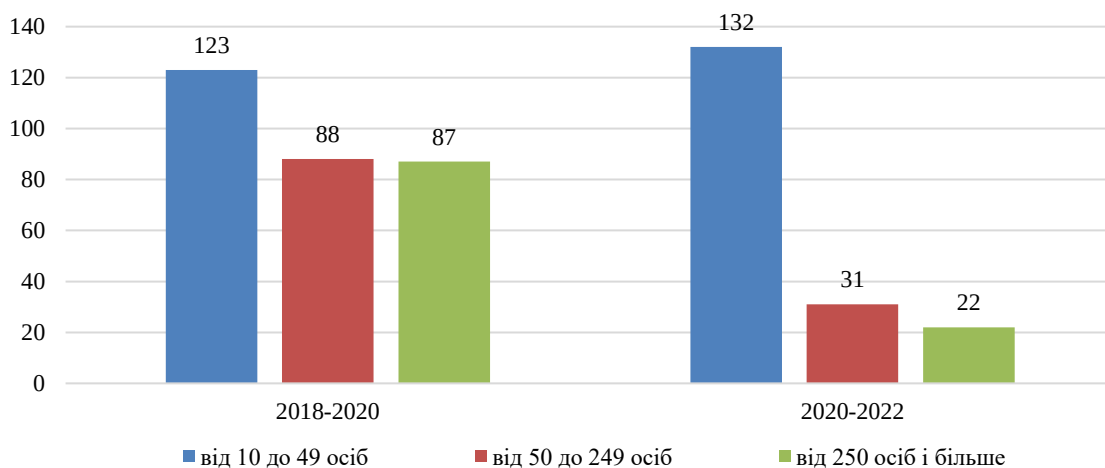

Рисунок 3. Кількість НДР, що виконані іншими підприємств, з розподілом за кількістю зайнятих працівників, одиниць
Джерело: складено авторами за матеріалами [3]

В свою чергу середні підприємства демонструють універсальність інноваційної поведінки, поєднуючи окремі продуктово-процесні рішення з

елементами цифровізації управлінських та виробничих функцій. Щодо великих підприємств, то вони виявляють найбільшу активність у

технологічних напрямках інновацій, що пояснюється наявністю відповідної інфраструктури, інвестиційного потенціалу та внутрішніх науково-дослідних підрозділів.

Аналіз кількості НДР, виконаних власними силами підприємств, дозволив ідентифікувати тенденції до зниження рівня здійснення дослідницької діяльності усіх типів підприємств. Попри те що великі підприємства володіють персоналом відповідної кваліфікації, лабораторною базою та необхідними інвестиційними ресурсами для реалізації внутрішніх науково-технічних рішень, їх рівень суттєво зменшився. У той час як малі підприємства залучені до виконання власних НДР не досить активно через брак спеціалізованих кадрів та доступу до фінансування. Рівень середніх підприємств також зменшився і відзначається помірною активністю, здебільшого реалізуючи НДР у рамках прикладних, вузькоспеціалізованих проєктів. В той же час результати аналізу кількості НДР, виконаних іншими підприємствами, підтверджують, що малі підприємства більшою мірою орієнтовані на зовнішні джерела інновацій, адже для них залучення результатів досліджень, розроблених зовнішніми науковими установами або промисловими партнерами, є більш доцільним. В свою чергу середні підприємства комбінують власні та залучені розробки, а великі, попри переважну орієнтацію на внутрішні ресурси, також співпрацюють із зовнішніми виконавцями у випадках міждисциплінарних або складних технологічних проєктів.

Проведений аналіз дозволив виявити структурні особливості та динаміку інноваційної активності підприємств залежно від їх розміру, характеру інновацій та організації науково-дослідної роботи. В той же час лише дослідження динаміки не забезпечує детального визначення механізмів формування інноваційної поведінки суб'єктів підприємництва. У зв'язку з цим постає необхідність виявлення ключових чинників, які стримують або стимулюють інноваційну діяльність підприємств, що є важливою передумовою для обґрунтування перспективних напрямів розвитку їх інноваційної діяльності в умовах посткризової трансформації економіки.

Систематизація чинників, які мають вплив на інноваційну діяльність підприємств, є важливою передумовою для формування ефективної політики інноваційного розвитку. Ш. Мусаєва та Д. Усманова пропонують розгорнуту класифікацію чинників за джерелом походження (соціальні, фінансово-економічні, науково-технічні, організаційно-управлінські тощо) та за рівнем їхньої керованості (неконтрольовані, опосередковано контрольовані та безпосередньо контрольовані) [5]. При цьому авторами наголошується на вагомій ролі внутрішніх організаційно-управлінських факторів, серед яких особливе місце посідають персонал, система мотивації, компетентнісний рівень працівників, а також відповідність організаційної структури інноваційним завданням.

Вагома роль людського капіталу як рушія інноваційної активності відзначається у дослідженні Я. Кваснівського, який поєднуючи теоретичну класифікацію з емпіричним аналізом, доводить, що вік, освіта та стать працівників суттєво впливають на готовність до впровадження інновацій [6]. В дослідженні доведено, що найвищий рівень інноваційної активності демонструють працівники віком до 40 років з вищою освітою. Разом з наявністю сучасних технологій та інвестицій у розвиток матеріально-технічної бази саме людський капітал визначає рівень інноваційної спроможності підприємств, що доводить таке: саме інтелектуальні, професійні та психологічні характеристики персоналу є не лише передумовою, а й детермінантою інноваційної поведінки.

Вітчизняними науковцями В. Герзаничем, Ю. Неговською та М. Деяком проведено оцінку впливу інновацій на ефективність використання людського капіталу в національній економіці [7]. При цьому науковці відзначають критичний рівень скорочення кількості працівників, які задіяні у науково-дослідній сфері, в той час підкреслюючи, що саме кадри з високим рівнем знань, навичок та інноваційної мотивації забезпечують результативність інноваційних проєктів. Відзначається чіткий взаємозв'язок між інвестиціями в інновації, кадровим забезпеченням та продуктивністю інноваційної діяльності, що ще раз підтверджує стратегічну роль людського капіталу.

Тим самим підтверджується визначальна роль людського капіталу в забезпеченні інноваційної спроможності підприємств. Високий рівень освіти, професійна підготовка, мотивація до самореалізації та відкритість до змін є тими характеристиками персоналу, які безпосередньо формують здатність підприємств генерувати та впроваджувати інновації [7-8]. В той же час стрімкий рівень трансформації економіки під впливом технологічного прогресу не менш вагомим фактором є цифровізація, яка має вплив не лише на безпосередню зміну інструментів ведення бізнесу, але й переформатовує сам процес генерування та впровадження інновацій.

Цифровізація сприяє впровадженню нових продуктів і технологій, підвищує організаційну гнучкість, удосконалює процеси управління та прискорює адаптацію до змін зовнішнього середовища, а також забезпечує розвиток цифрових платформ, таких як ERP-, CRM-системи, автоматизація виробничих процесів, аналітика великих даних, які виступають безпосереднім середовищем для зародження та реалізації інновацій [9]. Разом з тим, автори вказують на наявність суттєвих обмежень, які можуть знизити інноваційний ефект цифровізації, в першу чергу йдеться про високий рівень вартості впровадження цифрових рішень, що ускладнює їх доступність для малого та середнього бізнесу. Також серед стримуючих чинників визначено кадровий дефіцит у сфері цифрових технологій, низький рівень цифрових компетенцій персоналу, відсутність цілісного бачення цифрової стратегії та опір

організаційним змінам, що притаманні традиційно структурованим підприємствам. У таких умовах цифровізація може не стимулювати, а навпаки гальмувати інноваційну активність, створюючи при цьому додаткові організаційні, технічні та інституційні бар'єри.

Цифровізація являє собою з одного боку інструмент оптимізації бізнес-процесів, з іншого – середовище, що формує нові можливості для реалізації підприємницьких та інноваційних стратегій, особливо в сегменті малого та середнього бізнесу. Основними стимулюючими ефектами цифровізації є такі: спрощення доступу до ринків, скорочення транзакційних витрат, зростання швидкості інформаційного обміну, формування гнучких цифрових платформ для ведення бізнесу, а також створення передумов для впровадження нових технологічних рішень [10]. Тим самим цифровізація виступає своєрідним мультиплікатором інноваційної активності, сприяючи активному оновленню бізнес-моделей, розвитку підприємницьких ініціатив та підвищенню адаптивності економічних суб'єктів до викликів зовнішнього середовища. В той же час відзначаються чинники, що стримують інноваційну діяльність: обмежений доступ до цифрової інфраструктури для малих підприємств, недостатня цифрова компетентність кадрів, загрози кібербезпеці, фрагментарність державної політики цифрової трансформації, а також брак фінансових ресурсів на впровадження сучасних ІТ-рішень.

Зі стрімким розвитком цифрових технологій, процесів діджиталізації та смартизації досить гостро постало питання щодо забезпечення безпеки даних в Інтернет-просторі, що пояснює-

ться тим, що останніми роками все більше інформації зберігається на хмарних сховищах, у тому числі і персональні дані, які цифровізуються як державними органами, так і у персональних цілях [11]. У зв'язку з цим питання інформаційної безпеки стає ключовим у процесах цифровізації. Зберігання значних обсягів персональних і корпоративних даних у хмарних середовищах підвищує ризики витоку, несанкціонованого доступу та кібератак, що може негативно впливати на рівень довіри до цифрових рішень. Ці виклики особливо актуальні для малого та середнього бізнесу, який не завжди має достатній ресурсний потенціал для побудови ефективної системи кіберзахисту. Нерозвинена правова база, нестача цифрових компетенцій та слабкий рівень захищеності інфраструктури виступають чинниками, які стримують інноваційну активність в умовах діджиталізації.

У цьому контексті важливою складовою, що визначає спроможність суб'єктів господарювання долати цифрові виклики та ефективно реалізовувати інноваційний потенціал, виступає інституційне середовище. Саме наявність чіткої нормативно-правової бази, ефективної цифрової стратегії держави, підтримки малих і середніх підприємств у питаннях цифрової трансформації та захисту даних створює основу для формування сприятливого інноваційного клімату. Відповідно до вище відзначеного, варто визначити ключові чинники, що стимулюють та стримують інноваційну діяльність підприємств в умовах цифрової трансформації, з урахуванням трьох ключових компонентів: цифровізації, людського капіталу та інституційного середовища (таблиця 2).

Таблиця 2. Ключові чинники інноваційної діяльності підприємств: стимулюючий і стримуючий ефекти

Чинники стимулюючого впливу	Чинники стримуючого впливу
<i>Цифровізація</i>	
Вихід на нові ринки та цифрові платформи. Автоматизація процесів. Інтеграція хмарних сервісів, IoT, Big Data. Поява нових моделей бізнесу (SaaS, e-commerce).	Висока вартість впровадження цифрових рішень. Загрози кібербезпеці. Недовіра до цифрових сервісів. Обмежений доступ до інфраструктури.
<i>Людський капітал</i>	
Наявність висококваліфікованих кадрів. Високий рівень освіти та цифрових навичок персоналу. Адаптивність, готовність до змін. Креативність і здатність до генерації ідей. Формування інноваційної культури в організації. Активне залучення до НДДКР.	Дефіцит фахівців у сфері ІТ та інновацій. Низька залученість працівників до інноваційних процесів. Високий рівень відтоку інтелектуального ресурсу за кордон. Слабкий розвиток системи безперервного навчання. Опір змінам з боку окремих груп персоналу.
<i>Інституційне середовище</i>	
Підтримка інноваційної діяльності через державні програми. Стимулювання НДДКР. Регуляторна база захисту інтелектуальної власності. Інструменти цифрової трансформації для малого та середнього підприємництва.	Фрагментарність цифрової стратегії. Відсутність ефективних механізмів підтримки малого та середнього підприємництва. Бюрократичні бар'єри. Низький рівень цифровізації публічного сектору.

Джерело: власна розробка авторів

Аналіз наведених факторів відображає складність та багатовекторність впливу цифровізації, людського капіталу та інституційного середовища на інноваційний потенціал суб'єктів підприєм-

ництва. Кожен із зазначених компонентів може бути трансформовано з позитивного впливу на стримувальний. Так, цифровізація вимагає значних інвестицій, наявності технічних знань та систем-

ного супроводу з боку держави. Людський капітал потребує постійного оновлення знань та інтеграції в інноваційні процеси, що не завжди забезпечується на практиці. Попри те, що інституційні чинники покликані підтримувати інноваційне середовище, нерідко демонструють регуляторну нестабільність, фрагментарність рішень та брак ефективних механізмів реалізації задекларованих політик. В умовах посилення глобальної конкуренції, структурних деформацій в економіці, а також зростаючої ролі знань, даних і технологій як джерел економічного зростання, збільшується рівень потреби у формуванні чітких, практично орієнтованих напрямів підтримки та розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Особливої актуальності це питання набуває для малих і середніх суб'єктів підприємництва, які з одного боку мають високу гнучкість та потенціал до швидкої адаптації, а з іншого – стикаються з обмеженістю ресурсів та труднощами в доступі до цифрових інструментів.

Все вище відзначене є підґрунтям для визначення пріоритетних напрямів розвитку інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні, що враховували б галузеву специфіку, рівень технологічної готовності підприємств, наявні бар'єри та потенціал цифрової трансформації в умовах посткризового відновлення економіки. Основними напрямами є такі [12-14]:

- інтеграція цифрових технологій у бізнес-процеси підприємств, що включає орієнтацію на їх цифрову трансформацію шляхом впровадження хмарних сервісів, платформ автоматизації, Big Data, CRM/ERP-рішень, а також розвиток електронної комерції як інструменту виходу на нові ринки;
- формування та розвиток інноваційно-орієнтованого людського капіталу шляхом запровадження систем безперервного навчання, підвищення цифрових компетентностей працівників, підтримка молодих фахівців, розвиток внутрішньої культури інновацій, стимулювання участі персоналу в НДДКР;
- посилення кібербезпеки та захисту даних у цифровому середовищі за рахунок створення умов для безпечного використання цифрових технологій, особливо для малого та середнього підприємництва, включаючи державну під-

- тримку у сфері кіберзахисту, поширення стандартів захисту персональних та корпоративних даних;
- розбудова сприятливого інституційного середовища шляхом удосконалення правового регулювання інноваційної та цифрової діяльності, створення фінансових стимулів для інновацій (гранти, податкові пільги тощо);
- галузева підтримка інноваційної діяльності в стратегічно важливих секторах за рахунок визначення секторів із високим потенціалом (машинобудування, IT, енергетика) та забезпечення цільової підтримки інновацій у цих сферах з урахуванням їх цифрової та кадрової готовності.

Висновки

Інноваційна діяльність суб'єктів підприємництва в Україні перебуває у стані структурної нерівноваги, що проявляється у низькій частці інноваційно-активних підприємств, домінуванні процесних над продуктовими інноваціями, обмеженому залученні малого бізнесу до НДДКР та фрагментарному інституційному забезпеченні інноваційного розвитку. Інноваційна активність підприємств залишається нестійкою та залежною від зовнішніх чинників. Ключовими детермінантами сучасної інноваційної динаміки виступають цифровізація, людський капітал та інституційне середовище, кожен із яких має стимулюючий та стримуючий впливи. Цифрові технології відкривають нові можливості для оптимізації бізнес-процесів, проте потребують значних ресурсів і відповідного рівня кіберзахисту. Людський капітал залишається критичним ресурсом інновацій, однак на його потенціал негативно впливають нестача компетентних кадрів та слабка система підготовки. Інституційне середовище направлене забезпечувати стабільність і підтримку інноваційного розвитку, проте на практиці доволі часто створює бар'єри через регуляторну фрагментарність і нестачу цільових механізмів підтримки. Відповідно до визначених тенденцій, обґрунтовано ключові напрями розвитку інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні, реалізація яких є необхідною умовою формування сталого, конкурентоспроможного підприємницького середовища в умовах цифрової економіки та глобальної технологічної конкуренції.

Abstract

The article is devoted to identifying the state and directions of innovative activity of business entities in Ukraine. The implementation of innovations serves both as a response to external challenges – driven by technological change, digitalization, market instability, and the impact of military actions – and as a strategic tool for business development. The digitalization of management decisions enables enterprises to respond promptly to changes in the external environment, reduce transaction costs, and increase their innovation potential through the use of digital tools. It is also important to note the significant influence of migration processes caused by the war, which have led to substantial demographic and labor shifts: on the one hand, there has been an outflow of highly qualified labor abroad; on the other, there is a growing need for new approaches to labor potential development, remote forms of employment, and employee retraining. This, in turn, shapes new demands for the innovation policies of business entities.

The purpose of this article is to analyze the current state of innovation activity of business entities in Ukraine and to determine its strategic directions. The study examines the dynamics of innovation-active enterprises by types of innovations and sectors of economic activity, as well as the number of R&D projects carried out both internally and by other enterprises, categorized by number of employees.

The total number of enterprises in Ukraine has decreased by 8%, which may be attributed to both internal economic imbalances and external shocks such as the COVID-19 pandemic and the war. At the same time, the number of innovation-active enterprises has increased by 13%, reflecting growing business interest in innovation as a means of enhancing competitiveness and adapting to new challenges. An increase in investment has been observed in areas such as modernization of production methods, human resource management, and information technologies in communication, indicating the need for businesses to improve operational efficiency, ensure managerial flexibility, and enhance digital interaction within organizational structures. The level of enterprise engagement in innovation activities significantly depends on organizational characteristics and size. Small enterprises are typically limited in financial and human resources, focusing primarily on organizational and marketing innovations that require lower investments and have shorter implementation cycles.

In contrast, medium-sized enterprises demonstrate more diverse innovative behavior, combining product and process innovations with elements of digital transformation in management and production. Large enterprises show the highest level of technological innovation activity due to their infrastructure, investment capacity, and internal research and development units. Key factors influencing innovation activity – either stimulating or constraining – have been identified across three key components: digitalization, human capital, and the institutional environment. Digitalization requires substantial investment, technical expertise, and systemic support from the state. Human capital demands continuous knowledge renewal and integration into innovation processes, which is not always effectively ensured. While institutional factors are intended to support the innovation ecosystem, they often exhibit regulatory instability, fragmented decision-making, and a lack of effective implementation mechanisms for declared policies. Based on the findings, several strategic directions for enhancing innovation activity in Ukraine have been substantiated, including: integration of digital technologies into business processes; formation and development of innovation-oriented human capital; strengthening data protection in the digital environment; building a supportive institutional framework; and providing sector-specific support for innovation in strategically important sectors of the national economy.

Список літератури:

1. Гришко А.М., Мельник А.О. Перспективи розвитку інноваційної діяльності підприємств в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. Том 31(70). №2. С. 178-184. DOI: 10.32838/2523-4803/70-2-29.
2. Кількість інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності (2018-2020, 2020-2022). Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Кількість інноваційно активних підприємств за напрямками інноваційної діяльності за видами економічної діяльності з розподілом за кількістю зайнятих працівників (2018-2020, 2020-2022). Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Башинська І.О., Петрова Л.С., Попович К.Ф. Управління ризиками у впровадженні інноваційних проєктів. Економіка. Фінанси. Право. 2020. №2. С. 11-13. DOI: 10.37634/efp.2020.2.2.
5. Musayeva Sh. Az., Usmonova D. Ilkh. Factors affecting the innovative activity of industrial enterprises and their classification. Science and Innovation International Scientific Journal. 2023. Vol. 2, Issue 4. P. 53-58. DOI: 10.5281/zenodo.7818496.
6. Kwasniewski, J.P. (2025). Factors Influencing Innovative Activities in Selected Enterprises. American Journal of Management. 2025. №25(1). DOI: 10.33423/ajm.v25i1.7539.
7. Герзанич В.М., Неговська Ю.М., Деяк М.М. Вплив інновацій на ефективність використання людського капіталу. Актуальні проблеми економіки. 2024. №10(280). С. 74-84. DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-280-74-84.
8. Башинська І.О. Розділ 23. Інноваційно-інформаційні технології для забезпечення інтелектуально-кадрової складової економічної безпеки підприємства. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Херсон: Грінх Д.С., 2016. Вип. 1. С. 607-635.
9. Zhou Y., Li Q., Wang C. How digital transformation enhances corporate innovation: Evidence from Chinese manufacturing firms. Heliyon. 2024. Vol. 10, №6. DOI: 10.1016/j.heliyon.2024.e34905.
10. Дергалюк М. О. Розвиток підприємницької діяльності в умовах цифровізації економіки. Агросвіт. 2024. № 1. С. 36-41. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.24.95.

11. Bashynska I., Zaichenko K. Global trends in digitalization and smartization of economies and society. Improvement of the directions of development of Ukraine in the conditions of the modern world situation: collective monograph. Kharkiv: SH SCW "New route", 2023. P. 76-89. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.newroute.org.ua/mon15>.
12. Філіппова С.В., Джахан Фавзі Салем Ісмаїл Тенденції постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин та чинники конкурентоспроможності підприємницьких структур. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2024. № 1 (71). С. 114-123. DOI: 10.15276/ETR.01.2024.14. DOI: 10.5281/zenodo.13121161.
13. Зайченко К.С. Асиміляція трудових мігрантів та інструменти їх підтримки. Економіка та суспільство. 2024. №67. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4823>. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-67-154.
14. Некрасова Л.А. Мацко Н.Г. Оцінка виробничого потенціалу інноваційно-активних промислових підприємств на основі ІЕКО-аналізу. Бізнес Інформ. 2021. №5. С. 188-193. DOI: 10.32983/2222-4459-2021-5-188-193.
15. Башинська І.О., Філіппов В.Ю., Чернягіна Н.С. Індустріальні парки України: сучасне становище та перспективи розвитку в умовах цифровізації інноваційної економіки. Економіка. Фінанси. Право. 2021. № 10. С. 9-12. DOI: 10.37634/efp.2021.10.2.

References:

1. Hryshko, A.M., & Melnyk, A.O. (2020). Prospects for the development of innovation activity of enterprises in Ukraine. Scientific Notes of V. I. Vernadsky TNU. Series: Economics and Management, 31(70), No. 2, pp. 178-184. DOI: 10.32838/2523-4803/70-2-29 [in Ukrainian].
2. Number of innovation-active enterprises by types of economic activity (2018-2020, 2020-2022). State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Number of innovation-active enterprises by directions of innovation activity by types of economic activity, distributed by number of employees (2018-2020, 2020-2022). State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Bashynska, I.O., Petrova, L.S., & Popovych, K.F. (2020). Risk management in the implementation of innovation projects. Economics. Finances. Law, No. 2, pp. 11-13. DOI: 10.37634/efp.2020.2.2 [in Ukrainian].
5. Musayeva, Sh. Az., & Usmonova, D. Ilkh. (2023). Factors affecting the innovative activity of industrial enterprises and their classification. Science and Innovation International Scientific Journal, Vol. 2, Issue 4, pp. 53-58. DOI: 10.5281/zenodo.7818496 [in English].
6. Kwasniewski, J.P. (2025). Factors influencing innovative activities in selected enterprises. American Journal of Management, No. 25(1). DOI: 10.33423/ajm.v25i1.7539 [in English].
7. Herzanych, V.M., Nehovska, Y.M., & Deyak, M.M. (2024). The impact of innovation on the efficiency of human capital utilization. Actual Problems of Economics, No. 10(280), pp. 74-84. DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-280-74-84 [in Ukrainian].
8. Bashynska, I.O. (2016). Chapter 23. Innovation and information technologies for providing the intellectual and personnel component of enterprise economic security. In Innovative economy: theoretical and practical aspects: monograph, Issue 1 (pp. 607-635). Kherson: Hrin D.S. [in Ukrainian].
9. Zhou, Y., Li, Q., & Wang, C. (2024). How digital transformation enhances corporate innovation: Evidence from Chinese manufacturing firms. Heliyon, Vol. 10, No. 6. DOI: 10.1016/j.heliyon.2024.e34905 [in English].
10. Derhaliuk, M.O. (2024). Development of entrepreneurial activity under the conditions of economic digitalization. Agrosvit, No. 1, pp. 36-41. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.24.95 [in Ukrainian].
11. Bashynska, I., & Zaichenko, K. (2023). Global trends in digitalization and smartization of economies and society. In Improvement of the directions of development of Ukraine in the conditions of the modern world situation: collective monograph (pp. 76–89). Kharkiv: SH SCW "New route". Retrieved from: <https://www.newroute.org.ua/mon15> [in English].
12. Filippova, S.V., & Dzhekhan, F.S.I. (2024). Trends of post-industrial transformation of socio-economic relations and factors of competitiveness of entrepreneurial structures. Economics: Realities of Time, No. 1(71), pp. 114-123. DOI: 10.15276/ETR.01.2024.14. DOI: 10.5281/zenodo.13121161 [in Ukrainian].
13. Zaichenko, K.S. (2024). Assimilation of labor migrants and instruments of their support. Economy and Society, No. 67. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4823>. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-67-154 [in Ukrainian].

14. Nekrasova, L.A., & Matsko, N.H. (2021). Assessment of the production potential of innovation-active industrial enterprises based on IEKO-analysis. Business Inform, No. 5, pp. 188-193. DOI: 10.32983/2222-4459-2021-5-188-193 [in Ukrainian].
15. Bashynska, I.O., Filippov, V.Y., & Cherniagina, N.S. (2021). Industrial parks in Ukraine: current state and prospects for development under the conditions of digitalization of the innovation economy. Economics. Finances. Law, No. 10, pp. 9-12. DOI: 10.37634/efp.2021.10.2 [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Зайченко К.С. Стан та напрями інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні / К.С. Зайченко, Ю.І. Реклізон // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2025. – № 5 (81). – С. 44-53. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No5/44.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.05.2025.5. DOI: 10.5281/zenodo.17501965.

Reference a Journal Article:

Zaichenko K.S. The State and Directions of Innovative Activity of Business Entities in Ukraine / K.S. Zaichenko, Yu.I. Reklizon // Economics: time realities. Scientific journal. – 2025. – № 5 (81). – P. 44-53. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No5/44.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.05.2025.5. DOI: 10.5281/zenodo.17501965.

This is an open access journal and all published articles are licensed under aCreative Commons "Attribution" 4.0.